

ACTA COLLATIONIS ROMANÆ,

Sive ^a ratio quæ habita est de symbolo fidei in secretario sancti Petri apostoli, inter dominum Leonem sanctissimum et coevangelicum papam urbis Romæ, et Bernarium atque Jesse episcopos, seu Adalardum abbatem, missos domni Caroli imperatoris per indictionem 2,

DESCRIPTA A SMARAGDO ABBATE SANCTI MICHAELIS.

(Apud Labb., Concil. tom. VII.)

Lectis a prædictis missis per ordinem testimoniis^b, atque a domino apostolico diligentissime auditis, ait: Ita sentio, ita teneo, cum his auctoribus, et sacræ Scripturæ auctoritatibus. Si quis aliter de hac re sentire vel docere voluerit, defendo; et nisi conversus fuerit, et secundum hunc sensum tenere voluerit, contraria sentientem funditus abjicio. His dictis, novi quod nonnulla colloquendo potius quam disputando præcesserunt: quorum series sensuum, seu verborum, nisi quod inde fuit, non satis memorie occurrit. Cumque eadem collatio ad hoc usque procederet, ut jam magis certa disputatio, quam ut supra collocutio habenda esset; et si non eadem fuit proprietas sermonum, in quantum recordari valeo, iste tamen fuit cursus sensuum, et summa conclusio novissimarum definitionum. — Missi. Quia vero, ut dicitis, ita certissimum credendum est, credendo immutabiliter tenendum, tenendo vero, sicubi necesse fuerit, constantissime defendendum est, nunquid non id nescientes docendum, scientibus autem, ut id attentius teneamus, confirmandum est? — PAPA. Ita est. — Missi. Si ita est, si quis hoc nescierit, vel ita non crediderit, num salvus esse poterit? — PAPA. Quisquis ad hoc sensu subtiliore pertingere potest, et id scire, aut ita sciens credere voluerit, salvus esse non poterit. Sunt enim multa,

^a Ratio quæ habita est, etc. Apud Baronium exstat annò 809, num. 54 usque ad num. 63 inclusive: sic autem se habet: *Lectis a prædictis missis, etc., ut supra.* Post hæc autem Leo papa custos antiquitatis, ab eis præsumptæ absque consensu apostolicæ sedis licentiæ vindex assurgens, non solum verbis disserendo et præcipiendo, quid vellet fieri, patefecit; sed indelebile monumentum erigendum pulavit, quo posteris innotesceret in sacro symbolo esse nihil addendum. Siquidem in basilica sancti Petri (non autem Pauli, ut aliquis asseruit) duas tabulas argenteas ad confessionem ejusdem sancti Petri affigendas curavit, in quarum altera symbolum Latine scriptum legeretur, in altera vero Græcæ exaratum absque aliquo quatuor illarum syllabarum additamento *Filioque*, sed illud in suo pristino candore voluit integrum permanere. Est mentio harum tabularum apud Anastasium in ipso Leone, dum agens de basilicæ sancti Petri collatis donis hæc ait, postquam de ornamentis oblati eidem ecclesie nonnulla præmisit: « Hic vero, inquit, pro amore et cautela orthodoxæ fidei fecit ubi supra scutos argenteos duos, scriptos utrosque symbolo, unum quidem litteris Græcis, et alium Latinis, sedentes de tera levaque super ingressum corporis, pensantes argenti libras nonaginta quatuor, et uncias sex. »

A e quibus istud unum est, sacræ fidei altiora mysteria subtilioraque sacramenta, ad quorum indagacionem pertingere multi valent; multi vero, aut ætatis quantitate, aut intelligentiæ qualitate præpediti, non valent. Et ideo, ut præliximus, qui potuerit et noluerit, salvus esse non poterit. — Missi. Si ergo ita est, imo quia ita est, quod non credere non licet, et non tacendo docere licet, cur non licet cantare, vel cantando docere? — PAPA. Licet, inquam, licet docendo cantare, et cantando docere. Sed illicite in prohibitis, nec scribendo, nec cantando licet inserere. — Missi. Quia ergo utrisque notum est, quod ideo a vobis, ut id symbolum cantando vel scribendo inseratur, illicitum ducatur vel dicatur, quia illi qui idem symbolum condiderunt non indiderunt, ut cætera, et sequentes principales synodi, Chalcedonensis scilicet quarta, Constantinopolitana quoque quinta et sexta, ut novum ultra symbolum a quoquam qualibet necessitate, seu salvandi homines devotione, condere, et in veteribus tollendo, addendo, mutandove quidquam inserere prohibuerunt, non est ibi diutius immorandum. Sed hoc quæro, hoc ut dicatur rogo: quia id credere bonum est, bonum hodie sicut ad credendum ita ad cantandum tunc esse, si ab eis insertum fuisset. — PAPA. Bonum certe, et valde bonum, ut pote tam fidei sacramentum magnum, quod

Hæc ibi. Quando autem, et qua occasione illa verba, *Filioque*, itidem auctoritate Romani pontificis in symbolum in Romana Ecclesia sint recepta, alia poscente causa, suo loco dicturi sumus; ac quando pariter ceptum sit idem symbolum in eadem ecclesia cani, par erit suo loco tractatio. Walafridus Strabo (*De rebus eccles. cap. 22*) temporis hujus scriptor tradit, usum hunc cantandi symbolum a tempore damnatæ Felicianæ hæresis in Gallia atque Germania frequentatum; atque eadem ratione factum, ut Constantinopolitanum potius quam Nicenum in ecclesia caneretur, quod scilicet Constantinopolitanum aptius videretur modulis musicis. Sed cur non potius, quod hoc plenius sit, ut pote quod de Spiritus sancti divinitate habeat magis expressam sententiam. Sev. Bix.

^b Testimonia sanctorum Patrum, quorum in principio hujusce narrationis sit mentio, teste Holtenio subjunguntur in Vaticano ms. ipsimet collationi. In ms. vero serenissimæ reginæ Suecorum exstat epistola Caroli imperatoris ad Leonem III de processione Spiritus sancti ex Filio, per dictos missos (Bernarium, Jesse et Adalardum) directam, quam et Smaragdus abbas edidit, et nuper in lucem emissa est post synodos Romanas ab eodem Holtenio collectas. Labb.

non licet non credere, quisquis ad hoc valet pertinere. — Missi. Nunquid non bene idem tunc auctores fecissent, si quatuor tantum addendo syllabas; tam per necessarium fidei sacramentum cunctis deinceps sæculis perspicuum redderetur? — PAPA. Sicut non audeo dicere non bene fecisse, si fecissent, quia procul dubio sicut cætera quæ vel omiserunt, scientes utique, et non tam humana quam divina illuminati sapientia fecerunt, ita quoque non audeo dicere istud eos nobis minus intellexisse; perpendisse cur dimiserunt, vel cur dimissum, ne ultra mitteretur, sicut et cætera prohibuere. Tu et tui videte quid sentiat de vobis. Nam et ego me illis non dico præferam, sed etiam illud absit mihi ut coæquare præsumam. — Missi. Absit etiam, Pater, Deo nostro protegente, illud a nobis, ut nos quidquam horum cogitemus vel dicamus, vel superbia inflati, vel in divinis rebus humanæ laudis cupidine provocati, ac si nosmet illis non tantum præferre, verum etiam coæquare præsumamus: sed tantum secundum hujus temporibus qualitatem, et imbecillitatem fratrum nostrorum charitate compatiens, illud quærimus, in eo laboramus, ut, quia finis mundi appropinquat, in quo sicut prædicta sunt tempora periculosa, etiam ideo inter cætera maxime fratribus nostris prodesse valeamus. Quo ergo fideles in Domino in sacramento fidei reddere studeamus et idcirco quia præfatum symbolum a quibusdam ita cantari reperimus, et quod id ecclesiastica congruere fidei, sicut sentimus, atque per hoc et nunc jam plurimos doctos, et sine fine usque in finem sæculi de tanto mysterio, si ita teneatur, instruendos esse cognovimus, qui nequaquam instrueretur, nisi cantaretur: melius nobis visum fuit cantando tantis instruere, quam tacendo indoctos relinquere. Si enim sciret paternitas tua, quanta sunt bodie millia id scientium quia cantatur, qui nunquam scituri essent nisi cantaretur, fortasse nobiscum teneres, et id tuo etiam consensu ut cantaretur acquiesceres. — PAPA. Interim assentio. Verum tamen, quæso, responde mihi: Nam universa hujusmodi fidei mystica sacramenta, quæ symbolo non continentur, sine quibus quisque, qui ad hoc pertingere potest, catholicus esse non potest, symbolis inserenda, et propter compendium minus intelligentium, ut cuique libuerit, addenda sunt? — Missi. Nequaquam: quia non æque omnia necessaria sunt. — PAPA. Etsi non omnia, certe plurima sunt his similia, quæ nisi a capientibus credantur, catholici esse non possunt. — Missi. Dabisne aliquid, non dico sublimius, sed saltem huic simile symbolo deesse? — PAPA. Nempe dabo, et abundanter dabo. — Missi. Da primo unum, et si necesse fuerit, adde alterum. — PAPA. Quia amica agitur contentione quod agitur, et pro utrarumque partium quæritur salute quod quæritur (atque utinam quoties aliquid hujusmodi in majoribus seu in minoribus ecclesiasticis vel catholicis utilitatibus quæritur, ita per omnia pacificè sine perversa intentione quæreretur!), ne quid forte de tam reveren-

dis mysteriis temere loquamur, detur considerandi locus, et dabimus quidquid de his dederit Dominus. — *Et nocturna dilatione congrua data, ait PAPA:* Nunquid magis salutare est credere, periculosumve non credere, Spiritum sanctum a Filio sicut a Patre procedere, quam Filium sapientiam Deum a sapientia Deo, veritatem Deum a veritate Deo genitum esse, et tamen utrumque unam sapientiam, unam veritatem essentialiter Deum esse, cum tamen constet id a sanctis Patribus eidem symbolo inditum non esse? Si ergo hæc duo, sicuti sapientes decet, in tam familiari disputatione ad hoc valent, ut nobiscum sentiat et cognoscatis, tot priores catholicos Patres, qui hoc unde agitur vel symbolis non inseruerunt, vel inserere quemadmodum cætera, ut supra dictum est, prohibuere: non præsentis ignorantia, non futura negligenti providentia prætermisisse, et prætermisum ne mitteretur prohibuisse, a concervandis testimoniis lentissime quiescimus. Sciendum verò, non solum secundum essentiam divinitatis, verum etiam secundum mysterium Dominicæ incarnationis, tanta, Deo auctore, et ex eorumdem Patrum auctoritate damus et talia, quanta non solum sapientibus satisfacere, sed etiam stultos valent opprimere. — Missi. Non, inquam, necesse est in eo laborare, an nesciamus quod scimus: quia quidquid exinde cæteri sciunt, nos Deo auctore scimus, aut scire possumus, si non scimus. — PAPA. Hoc est, inquit, quod miramur, qui sine profectuoso labore potestis quiescere, laboratis ne quiescatis. — Missi. Non ideo laboramus ne quiescamus, sed ne propter inertiam patris laboris præmium amittamus, et salva diligentiori inquisitione, declinataque pertinacitate contentione, adhuc majus estimamus lucrum, quod per hoc in corde quærentium acquiritur, quam detrimentum in eo fieri illorum qui addiderunt, ac si per contumaciam contemptores paternarum constitutionum existerent. Aliud est enim per arrogantiam transiliendo bona continere, aliud bona per benevolentiam meliora efficere. — PAPA. Istud quoque etsi in quibusdam ut agatur bonum est, non tamen ideo ubique agendum est. Qua de re multa id ita esse probantia addi poterant testimonia: sed res per se admodum patet, quanto melius sit, ut quisque quodlibet bonum ita ut est utile reddere studeat: aut, si forte id ipsum bonum melius efficere nititur, hoc primo caveat, hoc magnopere perpendat, ne et se ultra quam debuit temerarium præsumendo, et illud quod per se salubre erat reddat noxium corrumpendo. Nisi quis forte asserere velit de presenti unde agitur, vel similibus capitulis, quæ sine periculo suo docere licet et discere, ut ordo docendi licitus dimittatur, et ibi descrantur, ubi nunquam deinceps docens aut discens innocens, sed semper sane in transgressionis crimine merito culpabilis uterque judicetur. Quod te fortasse, si non dedigneris audire, non immerito tangit: qui hic quod hactenus in Ecclesia Dei, et sibi quisque sapiens scire, et sine cogitatione delicti insipienter potuit docere, jam deinceps non dico stul-

ius discere, sed nec ipse sapiens sine prævaricatione possit cantare, cantandove ut vultis quemquam docere, et dum multis alio quam debetis tramite prodesset eligitis, nullum in hac duntaxat parte dimittitis, cui si vos secutus fuerit non noceatis. Nam de eo quod supra docuistis, non æque iudicandus vel habendus sit ille qui tale aliquid devote fructum querendo ageret, illo qui hoc contumaci jussione præsumeret. Hæc defensio, vel, si dici liceat, tergiversatio, non huc respicit, non istud intendit: quia non idem patres discernendo vel decreverunt, nec sanxerunt, ut ipsum benevolus præsumeret, non malevolus, sed tantummodo nullus. — MISSI. Nunquid non a te id ipsum symbolum est data in ecclesia cantandi licentia? Nunquid a nobis huc usus ille cantandi processit? Hinc etenim illuc mos idem cantandi, non a nobis huc advenit: et quomodo illum usque hodie cantamus? — PAPA. Ego licentiam dedi cantandi; non autem cantando quidpiam addendi, minuendi, seu mutandi: et ut expressius aliquid, quia vos cogitis, loquar, quandiu vobis in hoc satis fuit, quomodo in huiusmodi cantando vel celebrando sacrosancis mysteriis sancta Romana tenet Ecclesia, nequaquam aut nobis in talibus laborare, aut aliis laborandi occasionem necesse fuit ingerere. Quod vero asseritis ideo vos ita cantare, quoniam alios in istis partibus vobis priores audistis cantasse, quid ad nos? Nos enim id ipsum non cantamus, sed legimus, et legendo docere, nec tamen legendo aut docendo addere quidpiam eidem symbolo inserendo præsumimus. Quæ vero prædictis symbolis fidei tantum non congruentia deesse cognoscimus, non, ut sæpe dictum est, inserere præsumimus, sed locis temporibusve opportunis quibus competit ministrare curamus. —

A MISSI. Ergo, ut video, illud a vestra paternitate decernitur, ut primo illud, de quo quæstio agitur, de sæpe fato symbolo tollatur, et tunc demum a quolibet licite ac libere, sive cantando, sive tradendo, discatur et doceatur. — PAPA. Ita procul dubio a nostra parte decernitur: ita quoque ut a vestra assentiat, a nobis omnimodis suadet. — MISSI. Quanquam ergo, ut supra ipse dixisti, pro ambarum partium quæritur salute quod quæritur, sublatis his quæ vultis, bonum est ut idem symbolum cantetur. — PAPA. Bonum sane. Quod tamen non imperando, sed ut prius permittendo dicimus: quia illud sicuti tunc ita èt nunc, si sincere agatur, utile indigentibus esse posse non ignoramus. — MISSI. Quia vero, ut dicitis, et verum dicitis, bonum est cantare id ipsum symbolum, nunquid enim si sermo plenus recta fide e medio tollatur, idem sermo ab omnibus ac si contra fidem sit condemnabitur? Quale ergo dabis consilium, ne id ipsum ad aliquod transeat exitium? — PAPA. Si priusquam ita cantaretur interrogatus essem, ne insereretur utique responsio. At nunc, quod tamen non afirmando, sed vobiscum pariter tractando dico, quantum menti occurrit, ita mihi videtur posse utrumque fieri: ut paulatim in palatio, quia in nostra sancta ecclesia non cantatur, cantandi consuetudo ejusdem symboli intermittatur: sicque fiat, ut quod id ipsum ut cantaretur non quilibet imperantis auctoritas, sed potius audiendi id fecerat novitas; si dimittatur a vobis, dimittetur ab omnibus: et ita fortasse quantum esse potest, non incongrue utrumque fieri possit: ut quod jam nunc a quibusque prius nescientibus recte creditur credatur, et tamen illicita cantandi consuetudo sine cuiusque fidei læsione tollatur.

APPENDIX AD SMARAGDI OPERA.

CHARTÆ LUDOVICI PII ET LOTHARII FILII EJUS, PRO MONASTERIO SANCTI MICHAELIS.

(Apud Baluz., lib. iv Miscell.)

I

Charta Ludovici Pii pro monasterio Sancti Michaelis in pago Virdunensi.

In nomine Domini Dei Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus divina ordinante providentia imperator Augustus.

Noverit utilitas fidelium nostrorum, comitum videlicet et vassorum nostrorum, vel quisquis beneficia ex ratione monasterii sancti Michaelis habere videtur, ubi venerabilis vir Smaragdus præest abbas, quia sicut dominus et genitor noster præcepit, ita et nos præcipimus ut eidem monasterio annis singulis de eisdem beneficiis nonas et decimas de omnibus pleniter dare non neglegatis. Proinde præcipimus per has litteras omnibus quicumque ex largitione nostra vel comitum aut vassorum nostrorum de rebus præfati monasterii beneficia habetis [ut],

* Hæc præter solitum.

nonas et decimas annis singulis, ut prædictum est, præfato venerabili Smaragdo suisque successoribus, vel missis ejusdem monasterii absque ulla contrarietate et neglegentia dare non neglegatis; et ad domos ipsius Ecclesie restaurandas unusquisque pro viribus suis adjutorium ferre non differat. Et nullus, qui beneficium de rebus præfati monasterii habet, contra hoc jussionis nostræ præceptum facere præsumat: sed in omnibus ita illud observet, sicut a nobis jussum est, vel quemadmodum Dei et nostram gratiam vel ipsum beneficium habere vult. Et ut certius credatis, de annulo nostro subter jussimus sigillari.

Data III Idus Julii, anno III regnante domino Ludovico serenissimo Augusto, indictione IX. Actum Theodoni villa palatio in Dei nomine feliciter. Amen.